

จริยธรรมระดับปฏิบัติการ: ประสบการณ์วิจัยภาคสนาม กับชุมชนข้ามแดน บริเวณชายแดนไทยและรัฐฉาน ประเทศพม่า

บุศรินทร์ เลิศชลิตสกุล

นักศึกษาปริญญาเอก
สถาบันอัมสเตอร์ดัมเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยอัมสเตอร์ดัม

บทความนี้นำเสนอส่วนหนึ่งของการอภิปรายประเด็นเชิงวิพากษ์ในระหว่างการพัฒนาวิทยานิพนธ์
ระดับปริญญาเอกของผู้เขียน หัวข้อ "Outwitting and 'Arbitrary' Rules: Political Power's
Transformation and Cross-border Flows in the Myanmar-Thailand Borderland"
(ชื่อวิทยานิพนธ์อย่างไม่เป็นทางการ).

วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา 35(1): มกราคม - มิถุนายน 2559

บทความ

**ethics in practice:
fieldwork experience with cross-border
communities along the border
of Thailand and Shan State, Burma**

Busarin Lertchavalitsakul

PhD student, The Amsterdam Institute for
Social Science Research (AISSR), University of Amsterdam

บทความนี้นำเสนอประเด็นถกเถียงเชิงวิวิธวิทยาโดยเฉพาะว่าด้วยจริยธรรมการวิจัยในระดับปฏิบัติการ จากส่วนหนึ่งของประสบการณ์วิจัยภาคสนามในงานศึกษาว่าด้วยการเคลื่อนย้ายของชาวไทยใหญ่ และการไหลเวียนของสินค้าในพื้นที่ชายแดนไทยด้านจังหวัดแม่ฮ่องสอน ติดกับรัฐฉานตอนใต้ของประเทศพม่า ซึ่งเป็นบริบทของพื้นที่ชายแดนที่มีเงื่อนไขทางการเมืองที่ซับซ้อน มีการปะทะประสานทางอำนาจกันระหว่างรัฐ กลุ่มหรือองค์กรที่มีลักษณะคล้ายรัฐ ตลอดจนปฏิบัติการของชุมชนชายแดน ที่มีการนิยามความหมายหรือสร้างระบบคุณค่าเชิงจริยธรรมที่ยอมรับได้ในพื้นที่ชายแดนขึ้นมามากที่สุดหนึ่ง การตัดสินใจเดินทางข้ามแดนเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่รัฐฉานตอนใต้ทางจุดผ่านแดนภาคพื้นดิน นอกจากจะทำให้ผู้วิจัยทำความเข้าใจเกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัยในระดับการปฏิบัติแล้ว ยังเป็นประสบการณ์ที่สะท้อนให้เห็นมิติที่ย้อนแย้งระหว่างรูปแบบของการข้ามแดน ซึ่งช่วยให้สามารถทำความเข้าใจความซับซ้อนของความสัมพันธ์ทางสังคมและการตัดสินใจคุณค่าเชิงจริยธรรมผ่านการเดินทางข้ามแดนของคนไทยใหญ่ได้ชัดเจนขึ้น

คำสำคัญ จริยธรรมการวิจัย, ชายแดนศึกษา, พม่า, รัฐฉาน, แม่ฮ่องสอน

บทคัดย่อ

ABSTRACT

This paper discusses methodological challenges, particularly on the issue of ethics in practice, through a critical reflection on the author's field research on migrations and commodity flows in the Thai-Burma borderland. The area between Thailand's Mae Hong Son and Burma's South Shan State represents a contested space of ongoing power struggles between state and state-like fractions. At the same time, border communities have developed diverse sets of ethical values and judgement through everyday practices. The author's overland border crossing into an restricted area of South Shan State has raised key questions on the discrepancy between procedural research ethics and ethics in practice in relation to local interpretation of legal, illegal or 'licit' forms of border crossing. This forms a basis for the author's better understanding of border ethics and social contingency embedded in contemporary Shan mobilities.

keywords research ethics, borderland studies, Burma, Shan State, Mae Hong Son

บทนำ

บทความนี้เสนอข้อถกเถียงเกี่ยวกับการปะทะประสานกันของวิถีวิทยาในการทำงานวิจัย และระดับปฏิบัติการของจริยธรรมในการวิจัยภาคสนามในพื้นที่ชายแดนแห่งหนึ่ง โดยประมวลจากกระบวนการวิจัยภาคสนามของผู้วิจัยที่สนใจศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนย้าย (mobility) ของชาวไทยใหญ่ และการไหลเวียนของสินค้า (commodity flows) ในพื้นที่ชายแดนไทยด้านจังหวัดแม่ฮ่องสอน ติดกับรัฐฉานตอนใต้ของประเทศพม่า¹ บทความนี้เสนอให้พิจารณาจริยธรรมการวิจัยในระดับปฏิบัติการ (ethics in practice) โดยเฉพาะในมิติที่สัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่ชายแดนที่มีเงื่อนไขทางการเมืองที่ซับซ้อน การดำรงอยู่ของรัฐในพื้นที่ (Das and Poole 2005) ที่มีการปะทะประสานทางอำนาจกันระหว่างรัฐ และกลุ่มหรือองค์กรที่มีลักษณะคล้ายรัฐ (state-like) ตลอดจนการต่อรองระหว่างอำนาจของรัฐสมัยใหม่ที่ต้องการควบคุมคน และปฏิบัติการของชุมชนชายแดนที่มีการนิยามความหมายหรือสร้างระบบคุณค่าเชิงจริยธรรมที่ยอมรับได้ในพื้นที่ชายแดนขึ้นมาอีกชุดหนึ่งที่อยู่ร่วมกันแบบปะทะประสานกัน

ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณนาแบบพหุสนาม (multi-sited ethnography) เป็นแนวทางหลักของกระบวนการวิจัย เพื่อติดตามเส้นทางของผู้คนและสินค้าที่เดินทางเข้ามาหรือออกจากประเทศไทยผ่านหมู่บ้านแห่งหนึ่งซึ่งเป็นที่ตั้งของจุดผ่อนปรนทางการค้าไทย-พม่าในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และเป็นจุดที่มีแรงงานไทยใหญ่ในไทยเดินทางไปมาเป็นประจำ อีกทั้งเป็นเส้นทางขนส่งสินค้านี้ระหว่างประเทศไทยกับรัฐฉานตอนใต้ในรูปแบบการค้ารายย่อย (small-scale trade) หรือการค้าขายแบบเบ็ดเตล็ด (petty trade) กิจกรรมเหล่านี้ มีทั้งรูปแบบที่ถูกกฎหมายและกึ่งผิดกฎหมาย รวมถึงรูปแบบที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่เป็นที่ยอมรับให้เกิดขึ้นได้ในบริบทของชุมชนชายแดน

¹ ผู้เขียนเลือกใช้คำว่า “พม่า” แทนการใช้คำว่า “เมียนมาร์” เพื่อหมายถึงชื่อประเทศ โดยที่ไม่มีความเชื่อมโยงกับจุดยืนทางการเมืองใดๆ.

ทั้งนี้ ในการศึกษาเส้นทางของผู้คนและสินค้าจากพื้นที่ต้นกำเนิดถึงปลายทางทั้งสองด้านคือจากรัฐฐานสู่ประเทศไทยและเส้นทางจากประเทศไทยสู่รัฐฐาน ผู้วิจัยอาจพบอุปสรรคในช่วงแรกของการเก็บข้อมูลในพื้นที่ประเทศไทย แต่ในระยะยาวอุปสรรคดังกล่าวได้คลี่คลายลงด้วยการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนชายแดน แต่การข้ามแดนและเดินทางเข้าไปในรัฐฐานตอนใต้ โดยเฉพาะบางพื้นที่ที่ไม่อนุญาตให้คนที่ไม่ใช่สัญชาติพม่าเข้าไปนั้น มีเงื่อนไขของสถานการณ์เฉพาะ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตลอดทั้งโดยตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ ผู้วิจัยเองเมื่อเจออุปสรรคก็พยายามปรับเปลี่ยนแนวทาง รวมทั้ง “ตำแหน่งแห่งที่” (positionality) ของตนเองอยู่ตลอดเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ ตามแนวคิดของจอร์จ มาร์คัส (George E. Marcus) ที่เปรียบนักมานุษยวิทยาเป็น “นักกิจกรรมตามสถานการณ์” (circumstantial activist; (Marcus 1995)) และสอดคล้องกับสิ่งที่พอล รابينาว (Paul Rabinow) เสนอว่า การลงพื้นที่ภาคสนามมีลักษณะวิภาษวิธี (dialectics) ระหว่างการสะท้อนตัวตนและความฉกฉวยฉวย (intermediacy) จึงเกิดสถานการณ์ที่เร่งเร้าการรับรู้จดจำต่อประสบการณ์ใหม่ๆ ที่ท้าทายสถานการณ์ปกติของนักวิจัย (Rabinow 2007 [1977], 38)

บทความนี้อภิปรายเกี่ยวกับการเดินทางข้ามพรมแดนรัฐชาติเพื่อการวิจัยว่าไม่ใช่แค่การข้ามแดนในเชิงกายภาพและก้าวไปสู่วัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้คนเท่านั้น หากยังเป็นการข้ามพรมแดนทางอำนาจที่ทำให้นักวิจัยต้องน้อมรับกฎเกณฑ์หลายประการ ในขณะที่การข้ามเขตแดนดังกล่าวได้รับการตีตราว่าเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญของการกำหนดตำแหน่งที่และแสดงตัวตนของนักวิจัยในพื้นที่วิจัย แต่สถานการณ์ในพื้นที่ชายแดนก็ได้เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยสามารถต่อรองกับอำนาจรัฐ ภายใต้กรอบการตัดสินใจคุณค่าเชิงจริยธรรมของชุมชนชายแดน ที่แม้กระทั่งคนในพื้นที่เองในหลายโอกาสก็เพิกเฉยหรือปฏิเสธอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในการควบคุมคนของรัฐสมัยใหม่ และนำมาสู่การทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างเกณฑ์จริยธรรมการวิจัยในระดับสถาบัน (procedural ethics) กับนัยอันซับซ้อนของจริยธรรมการวิจัยในระดับของการปฏิบัติ ซึ่งเป็นมิติที่สำคัญของประสบการณ์การวิจัยภาคสนามเชิงชาติพันธุ์วรรณา

บทความนี้จึงเสนอประสบการณ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของข้อถกเถียงในประเด็นจริยธรรมในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงข้อมูล ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล โดยประเด็นอภิปรายเกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัยในบทความนี้สอดคล้องกับข้อถกเถียงในงานวิจัยหลายชิ้น ซึ่งเห็นว่าเกณฑ์จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ที่กำหนดโดยสถาบันวิจัยหรือสถาบันการศึกษานั้นมีข้อจำกัดในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Guillemin and Gillam 2004) เช่น ในขณะที่แวดวงการศึกษาวิจัยด้านแพทยศาสตร์และวิทยาศาสตร์สุขภาพให้ความสำคัญกับการลงนามให้ความยินยอมในการมีส่วนร่วมในการวิจัย (consent form) ยังมีข้อจำกัดในการนำมาปรับใช้ในงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ (ดู Hoeyer, Dahlager and Lynøe 2005; Millera and Boulton 2007; Oeyea, Bjellandb and Skorpen 2007; Richard, Senior and Belton 2011) ข้อเสนอเกี่ยวกับ “จริยธรรมในระดับปฏิบัติการ” ของ แมริลิส กิลเลมิน (Marilys Guillemin) และลินน์ กิลลัม (Lynn Gillam) จึงเป็นข้อเสนอให้พิจารณาจริยธรรมการวิจัยด้านสังคมศาสตร์โดยคำนึงถึงเงื่อนไขเชิงบริบทของพื้นที่และสถานการณ์ในการทำวิจัย ผู้เขียนทั้งสองอธิบายว่าจริยธรรมระดับปฏิบัติการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวิจัยภาคสนาม ซึ่งนักวิจัยต้องต่อรองกับสถานการณ์ที่เชื่อมโยงกับข้อจำกัด อุปสรรค หรือข้อท้าทายต่อการทำวิจัยในระดับชีวิตประจำวัน (Guillemin and Gillam 2004) องค์ประกอบสำคัญของจริยธรรมประเภทนี้คือการสะท้อนตัวตนของนักวิจัยเมื่อเผชิญกับ “ช่วงเวลาที่สำคัญในเชิงจริยธรรม” (ethically important moment) ที่นักวิจัยต้องทบทวนอย่างเคร่งครัดว่าได้พยายามที่จะเข้าถึงข้อมูลจนละเลยการปกป้องผู้ให้ข้อมูลหรือไม่ กรอบจริยธรรมระดับปฏิบัติการจึงเป็นทั้งแนวคิดและแนวปฏิบัติที่สะท้อนว่าสังคมหรือสถานการณ์ปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนและลักษณะพลวัตมากขึ้น และเป็นประเด็นท้าทายที่สำคัญสำหรับนักวิจัยในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

สำหรับการศึกษาพื้นที่ชายแดนในบทความนี้ ผู้วิจัยเสนอข้อถกเถียงว่า จริยธรรมในระดับปฏิบัติการนั้นมีแนวโน้มที่จะเลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของชุมชนชายแดนที่ผู้วิจัยมีประสบการณ์ร่วม โดยเมื่อเก็บข้อมูลไปได้ในระยะเวลาหนึ่ง ผู้วิจัยมักพบว่าจริยธรรมในระดับปฏิบัติการมีนัยเชื่อมโยงกับแนวคิดและระบบคุณค่าเชิงจริยธรรมของ

ชุมชน ในแง่นี้ ประสบการณ์ของผู้วิจัยจึงสอดคล้องกับข้อเสนอของ พอล ราบินาว เกี่ยวกับการเก็บข้อมูลภาคสนามเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Rabinow 2007 (1997)) กล่าวคือ ในบางสถานการณ์ ผู้วิจัยอาจไม่สามารถเดินตามกรอบจริยธรรมการวิจัยในระดับสถาบันได้อย่างเคร่งครัด เนื่องจากสถานการณ์ในพื้นที่ชายแดนเป็นเงื่อนไขของกระบวนการเชิงวิภาววิธีระหว่างจริยธรรมในระดับปฏิบัติการ กับความพยายามของผู้วิจัยในการป้องกันให้เกิดผลกระทบด้านลบหรือความเสี่ยงใดๆ กับผู้ให้ข้อมูลให้น้อยที่สุด ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงมากกว่าเพียงการปิดบังหรือปกป้องอัตลักษณ์ของผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น

ชุมชนข้ามแดน:

การปะทะประสานของอำนาจรัฐและคุณค่าเชิงจริยธรรมระดับท้องถิ่น

ในบทความนี้ ผู้วิจัยได้เสนอประสบการณ์ในพื้นที่ซึ่งครอบคลุมด้านชายแดนและชุมชนชายแดนโดยรอบทั้งฝั่งไทยในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และรัฐฉานทางฝั่งพม่า โดยชายแดนฝั่งประเทศไทย อยู่ห่างจากใจกลางเมืองแม่ฮ่องสอนออกไปเป็นระยะทางประมาณ ห้าสิบลิโลเมตร ตามทางหลวงสาย 1095 ต่อด้วยเส้นทางชนบทสาย 1285 โดยตลอดถนนสายชนบท 1285 มีด่านเจ้าหน้าที่รัฐไทยทั้งทหารและพลเรือนที่พัฒนามาจากหน่วยงานป้องกันชายแดนตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1980² ปัจจุบันมีหน่วยงานทั้งหมด 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านตำรวจภูธรจังหวัดแม่ฮ่องสอน 2) ด้านตรวจร่วมตำรวจ อำเภอเมือง แม่ฮ่องสอน และ กองกำลังอาสาสมัครรักษาดินแดน จังหวัดแม่ฮ่องสอน 3) ด้านตรวจคนเข้าเมือง 4) ด้านศุลกากร และ 5) ด้านทหารปฏิบัติการพิเศษบ้านน้ำผึ้ง³ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณจุดผ่อนปรนชายแดนเพื่อการค้าบ้านน้ำผึ้ง แม้ว่าบ้านน้ำผึ้งจะอยู่ในเขตอำเภอเมือง แม่ฮ่องสอน แต่ก็อยู่ค่อนข้างไกลจากตัวอำเภอเมืองค่อนข้างมาก การเดินทางไปถึงตัวหมู่บ้านต้องใช้ระยะเวลาอย่างน้อย 45 นาทีถึงหนึ่งชั่วโมง ส่วนที่ตั้งของจุดผ่อนปรนชายแดนเพื่อการค้า อยู่ห่างจากตัวหมู่บ้านไปอีกประมาณสิบลิโลเมตรบนสันเขาตองหมอก เป็นจุดผ่อนปรนที่รัฐบาลไทยตั้งขึ้นเพื่อกระตุ้น

² ผู้เขียนใช้คริสต์ศักราชในบทความนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ.

³ ชื่อหมู่บ้านและชื่อบุคคลในบทความนี้เป็นชื่อสมมติทั้งหมด.

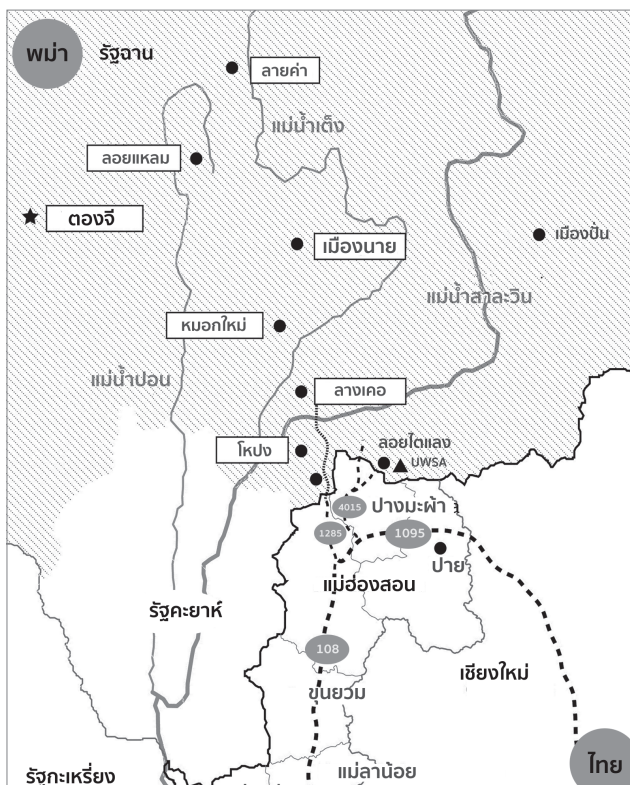
ให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชุมชนในลักษณะการค้าข้ามแดนรายย่อย และอนุญาตให้คนจากฝั่งรัฐฉานเข้ามาใช้บริการด้านสาธารณสุข อันเป็นส่วนหนึ่งของความช่วยเหลือทางมนุษยธรรมตามนโยบายของรัฐบาลไทย ดังนั้น การข้ามแดน ณ จุดผ่อนปรนนี้จึงต่างจากการข้ามแดน ณ ด่านข้ามแดนถาวรที่คนไทยและคนพม่าใช้หนังสือเดินทางเป็นหลักฐานในการเดินทางข้ามแดนอย่างเป็นทางการ เช่น ด่านชายแดนถาวรที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย หรือที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

ขณะที่ทางฝั่งรัฐฉาน ประเทศพม่า เป็นที่ทราบกันดีว่าในระยะกว่าสามสิบปีที่ผ่านมา รัฐบาลพม่ามีเกณฑ์ในการจัดการพื้นที่โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ตามสปีชีส์ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์⁴ ได้แก่ 1) *พื้นที่สีแดง* คือพื้นที่ที่ยังมีการสู้รบระหว่างทหารพม่าและชนกลุ่มน้อยต่างๆ หรือพื้นที่ที่ทหารพม่าไม่สามารถเข้าไปควบคุมพื้นที่ได้ 2) *พื้นที่สีน้ำตาล* คือพื้นที่ที่มีการเจรจาหยุดยิงระหว่างทหารพม่าและกองกำลังชนกลุ่มน้อยแล้ว และ 3) *พื้นที่สีเขียว* คือพื้นที่ปลอดภัยและไม่มีปัญหาความขัดแย้งหรือการสู้รบ และเป็นพื้นที่อนุญาตให้นักท่องเที่ยวหรือคนต่างชาติเดินทางเข้าไปได้โดยไม่ต้องขออนุญาตล่วงหน้า ในขณะที่พื้นที่สองกลุ่มแรก จะไม่เปิดให้นักท่องเที่ยวหรือชาวต่างชาติเดินทางเข้าไปได้อย่างเด็ดขาด ยกเว้นกรณีของชาวต่างชาติที่ทำงานในองค์กรต่างประเทศหรือผู้สื่อข่าวที่ได้รับการอนุมัติอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลทหารพม่า⁵ สำหรับพื้นที่ชายแดนและหมู่บ้านในรัฐฉานตอนใต้ที่จะกล่าวถึงต่อไปในบทความนี้จัดอยู่ในพื้นที่กลุ่มที่ 2 หรือสีน้ำตาล กล่าวคือไม่อนุญาตให้คนที่ไม่ใช่พม่าเดินทางเข้าออก อีกทั้งบริเวณตรงข้ามกับด่านชายแดนบ้านน้ำผึ้งก็ไม่มีด่านตรวจคนเข้าเมืองหรือด่านศุลกากรอย่างเป็นทางการ พื้นที่นี้อยู่ภายใต้การควบคุมและจัดการของครอบครัวผู้มีอิทธิพลชาวว่าซึ่งมีผู้นำเป็นอดีตกองกำลังที่เคยสู้รบกับทหารพม่ามาก่อนในนาม “กองกำลังทหารว่า” (Wa National Army)⁶

⁴ การนิยามพื้นที่โดยใช้สีอาจแตกต่างกันบ้าง เช่น บางแหล่งข้อมูลอาจจำแนกพื้นที่เป็นสีเขียว สีเหลือง และสีแดง เช่นเดียวกับสีของไฟสัญญาณจราจร.

⁵ ข้อมูลจากการสนทนากับผู้สื่อข่าวที่ประจำอยู่ ณ กรุงย่างกุ้ง เพื่อเป็นการป้องกันความปลอดภัยของผู้สื่อข่าวดังกล่าวจึงไม่สามารถเปิดเผยนามของผู้ให้ข้อมูลได้.

⁶ ต่อจากนี้ ผู้เขียนจะใช้คำว่า “ครอบครัวผู้มีอิทธิพลชาวว่า” เพื่อความกระชับของเนื้อหา.

แผนที่ 1: รัฐฉานและรอยต่อทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน (แผนที่ไม่แสดงมาตราส่วนจริง; ออกแบบโดย นวลชนิษฐ์ พรหมจรรยา ลิขสิทธิ์เป็นของผู้เขียนบทความ)

เมื่อพิจารณาบริบทเชิงชาติพันธุ์ ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ทั้งสองฟากของชายแดนเป็นชาวไทยใหญ่ นอกจากนั้นมี “คนเมือง” หรือคนไทยที่อยู่บริเวณภาคเหนือ พม่า ว่าปะโอ จินยูนนาน และจีน ปะปนอยู่ด้วย หากพิจารณาในระดับโครงสร้างทางการเมือง พบว่ามีหน่วยทางการเมืองอย่างน้อยสี่กลุ่ม ที่มีบทบาทในกลไกการจัดการและควบคุมพื้นที่ชายแดนบริเวณนี้ ได้แก่ 1) เจ้าหน้าที่รัฐไทย ทั้งทหารและพลเรือน (ด้านรัฐไทยทั้ง 5 ด้านตามที่กล่าวไปข้างต้น) 2) ทหารพม่า 3) กองกำลังทหารกษัตริย์ไทใหญ่ใต้ (Shan State Army-South) ที่มีฐานที่มั่นที่ดอยไตแลง ตรงข้ามอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน และ 4) ครอบครัวยุคที่มีอิทธิพลชาวว่า ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นส่วนหนึ่งของกองกำลังติดอาวุธ และมีผู้นำเคยเข้าร่วมกับกระบวนการต่อสู้กับทหารพม่าของขุนสำในช่วงทศวรรษ 1970-1990 จนกระทั่งขุนสำมอบตัวกับทหารพม่าในปี 1996 และนำไปสู่การเจรจาตกลงหยุดยิงและแบ่งพื้นที่การควบคุมระหว่างทหารพม่ากับครอบครัวยุคที่มีอิทธิพลชาวว่า ส่งผลให้พื้นที่บริเวณรัฐ

งานตอนนี้อยู่ในการควบคุมของทั้งครอบครัวผู้มีอิทธิพลชาวว่า และเจ้าหน้าที่รัฐพม่าทั้งทหารและพลเรือน (Smith 1999 [1991], 342-343)

บริบทของพื้นที่ศึกษานี้สอดคล้องกับสิ่งที่เฮสติงส์ ดอนแนน (Hastings Donnan) และ โทมัส วิลสัน (Thomas M. Wilson) เสนอว่าการทำวิจัยในพื้นที่ชายแดนนั้นมีความท้าทาย เนื่องจากนักวิจัยต้องปรับตัวและจัดการกับความละเอียดอ่อนในพื้นที่ที่มีรัฐมากกว่าหนึ่งรัฐ อีกทั้งต้องตระหนักถึงความสัมพันธ์ของทั้งสองรัฐที่เกิดขึ้นในพื้นที่ (Donnan and Wilson 2010, 12-13) ซึ่งสถานการณ์การเมืองในพื้นที่ที่ผู้วิจัยศึกษาค่อนข้างเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงข้อมูล นั่นคือโครงสร้างทางการเมืองในประเทศพม่าที่บริเวณชายแดน และความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของหน่วยทางการเมืองที่มากกว่าความสัมพันธ์ระดับประเทศเพียงสองประเทศ เนื่องจากเป็นที่รับรู้กันว่าเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยเครือข่ายของกลุ่มผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจผิดกฎหมายหลายประเภท ตั้งแต่การปลูกฝิ่นในพื้นที่ฝั่งรัฐฉานเพื่อนำไปผลิตเป็นยาเสพติดในเขตอิทธิพลของกลุ่มว่าทางตอนเหนือของรัฐฉาน ก่อนที่จะมีการลักลอบขนเข้ามาในฝั่งไทย นอกจากนี้ ยังมีการค้าไม้สักและไม้แปรรูปซึ่งกลายเป็นสินค้าห้ามนำเข้าภายหลังจากที่รัฐบาลไทยเริ่มเปลี่ยนนโยบายทางการทูตกับรัฐบาลทหารพม่า ตลอดจนเป็นเส้นทางการเดินทางเข้าออกของคนจากประเทศพม่าที่ทางการไทยจัดว่าเป็นหนึ่งในเส้นทางการค้ามนุษย์ข้ามชาติ

จากการสังเกตการเคลื่อนย้ายของผู้คนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการย้ายถิ่นของชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ดังกล่าว พบว่ากระบวนการเดินทางเข้าออกของคนกลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีคนหลายกลุ่มเกี่ยวข้อง ทั้งคนในพื้นที่ชุมชนชายแดนและเจ้าหน้าที่รัฐตัวอย่างเช่น ด้านต่างๆ ทางฝั่งรัฐฉานในพม้ามักมีเป้าหมายเพื่อเรียกเก็บเงินหรือ “ภาษีเถื่อน” จากผู้เดินทางข้ามแดนซึ่งต้องจ่ายเงินโดยอ้อมผ่านค่าโดยสารรถที่มีอัตราสูงเนื่องจากเจ้าของรถจะต้องนำไปจ่ายเป็นค่าภาษีเถื่อนให้กับครอบครัวผู้มีอิทธิพลชาวว่า เจ้าหน้าที่ทหารและตำรวจพม่า หรืออาสาสมัครรักษาหมู่บ้านที่เคยเป็นกองกำลังในการต่อสู้กับชนกลุ่มน้อยมาก่อน ซึ่งอิทธิพลทางการเมืองในรูปแบบรัฐและคล้ายรัฐดังกล่าวตั้งด่านเรียงรายอยู่ตลอดเส้นทางจากรัฐฉานสู่ชายแดนไทยจุดนี้ทำให้ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่ชายแดนนี้แตกต่างจากสถานการณ์ในงานศึกษาของแคโรลิน นอร์ดสตรอม (Carolyn Nordstrom)

ที่เสนอว่ากิจกรรมบริเวณชายแดน “สี่เหา” อาจเกิดขึ้นนอกสายตาของรัฐ (Nordstrom 2004, 11) แต่ในกรณีพื้นที่ชายแดนที่ผู้วิจัยศึกษา รัฐเองไม่เพียงเห็นหรือรับรู้ หากเข้าไปเกี่ยวข้องกับที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ และทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ทำให้กิจกรรมบางอย่างเกิดขึ้นในพื้นที่เหาหรือพื้นที่สี่เหา

วิภาษวิธีของกระบวนการวิจัยภาคสนาม

ในช่วงแรกของการวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรในการสร้างความคุ้นเคยกับคนในพื้นที่ศึกษา เช่น การทำให้คนในพื้นที่ทั้งสองฝั่งของชายแดนเชื่อว่าผู้วิจัยไม่ใช่สายลับจากองค์กรรัฐ จุดเปลี่ยนสำคัญในการเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของผู้วิจัยคือการตัดสินใจเช่าบ้านหลังหนึ่งในบ้านน้ำผึ้ง จากครอบครัวชาวไทใหญ่ครอบครัวหนึ่งที่ย้ายไปประกอบอาชีพขายอาหารในตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ประกอบกับมิติของการสื่อสารในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะเรื่องการใช้ภาษา ในช่วงแรกผู้วิจัยซึ่งพูดภาษาไทยกลางและสามารถเข้าใจภาษาไทยไทใหญ่ประมาณร้อยละ 30-40 เมื่อเป็นการสนทนาในชีวิตประจำวัน แต่หากฟังคนไทใหญ่พูดคุยกันเอง ผู้วิจัยจะไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาของบทสนทนาได้ทั้งหมด และแม้ชาวไทใหญ่ซึ่งรู้ภาษาไทยมากกว่าที่ผู้วิจัยเข้าใจภาษาไทยไทใหญ่จะใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกับผู้วิจัย

ผู้วิจัยก็ตระหนักว่าสิ่งที่เป้าหมายของการลงพื้นที่ภาคสนามไม่ใช่แค่เพียงข้อมูลจากการให้สัมภาษณ์หรือการพูดคุยกับผู้วิจัย สิ่งให้ผู้ให้ข้อมูลพูดคุยกันเองในช่วงกิจกรรมหรือความเคลื่อนไหวที่ชายแดนเป็นสิ่งที่น่าสนใจมากกว่าในหลายสถานการณ์ เพราะการสื่อสารนั้นมีรหัสของภาษาบางอย่างในกิจกรรมนั้นๆ เช่น การค้าขาย การขนส่งสินค้าและผู้คน และการต่อรองหรือปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐทั้งฝั่งไทยและพม่า ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงตัดสินใจเรียนภาษาไทยไทใหญ่เพิ่มเติม ประกอบกับการได้ฝึกสนทนาในสถานการณ์จริง จนเมื่อผ่านไปประมาณหกเดือน คนในพื้นที่หลายคนเห็นว่าระดับภาษาไทยไทใหญ่ของผู้วิจัย “ใช้การได้” ผู้วิจัยแทบไม่จำเป็นต้องพึ่งพาล่ามภาษาในการเก็บข้อมูล ยกเว้นอาจต้องถามกลับเป็นภาษาไทยเพื่อให้เกิดความแน่ใจในบางกรณี หรือในระหว่างการเดินทางเข้าไปในพื้นที่รัฐฉานตอนใต้ซึ่งจะได้กล่าวถึงโดยละเอียดต่อไป อย่างไรก็ตาม ช่วงระหว่างที่เดินทางใน

รัฐฉาน ผู้วิจัยได้รับการเตือนว่าอย่าพูดภาษาไทยในที่สาธารณะหรือพยายามไม่พูดเลย จะปลอดภัยมากกว่า และแม้ว่าการเดินทางในรัฐฉานผู้วิจัยได้เดินทางร่วมกับหญิงชาวไทใหญ่คนหนึ่ง แต่เธอไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่เป็น “ล่าม” หรือ “ผู้ช่วยนักวิจัย” หากมีสถานะเป็นเหมือน “เพื่อนร่วมเดินทาง” ของผู้วิจัย เห็นได้ชัดว่า การพัฒนาทักษะด้านภาษาของผู้วิจัย มีส่วนทำให้ความสัมพันธ์กับคนในหมู่บ้านและพื้นที่ชายแดนเป็นไปในทางที่ดีขึ้น

ประสบการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมเป็นระยะเวลานาน เป็นกระบวนการเชิงวิภาษวิธีที่นำไปสู่การเข้าถึงข้อมูลใหม่ๆ ดังที่ พอล ราบินาว เสนอว่าการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมประกอบด้วยกิจกรรมสองกิจกรรมในเวลาเดียวกัน คือ การสังเกตและการมีส่วนร่วม และทั้งสองกิจกรรมมีลักษณะ “งูกินหาง” นั่นคือแม้ว่านักวิจัยเข้าร่วมอย่างเข้มข้นเพียงใด แต่สถานะของนักวิจัยก็ยังเป็นแค่คนนอกและคนสังเกตการณ์ ยิ่งเข้าร่วมสังเกตการณ์ไม่ได้หมายความว่าความเป็นคนอื่นหรือคนนอกจะหมดไป แต่หากการเข้าร่วมทำให้เกิดการวิภาษวิธีกับการสังเกต คือเมื่อเข้าร่วมมากขึ้นก็ได้ข้อสังเกตใหม่ๆ ที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมในระดับต่อไป และอาจเป็นอย่างนี้อีกเมื่อมีการสังเกตสิ่งใหม่ๆ เพิ่มขึ้น (Rabinow 2007 [1977], 79-80) แนวคิดดังกล่าว เป็นที่มาของการตัดสินใจและจัดการกับแผนการเดินทางเข้าไปในรัฐฉานเพื่อสังเกตการณ์ด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยได้เดินทางเข้าไปในรัฐฉานส่วนที่เป็นพื้นที่สีน้ำตาลซึ่งเป็นพื้นที่ที่ไม่มีการสู้รบแล้วแต่ยังไม่เปิดให้นักท่องเที่ยวหรือบุคคลที่ไม่ใช่สัญชาติพม่าเข้าออกดังที่อธิบายไปในตอนต้น โดยในท้ายที่สุด ผู้วิจัยสามารถเดินทางเข้าออกรัฐฉานตอนใต้ทั้งหมดสามครั้ง *ครั้งแรก* คือช่วงเดือนตุลาคม ค.ศ. 2012 เป็นระยะเวลาสองสัปดาห์เศษ โดยเดินทางจากกรุงย่างกุ้งไปตองจี เมืองหลวงของรัฐฉาน และเข้าสู่เมืองนายทางรัฐฉานตอนใต้ซึ่งเป็นเมืองต้นทางของคนส่วนใหญ่ซึ่งเดินทางเข้าสู่เมืองไทยโดยใช้จุดผ่อนปรนที่บริเวณจังหวัดแม่ฮ่องสอน *ครั้งที่สอง* ช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นเดือนมีนาคม ค.ศ. 2013 ระยะเวลา 16 วัน และ*ครั้งที่สาม* ช่วงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2014 เป็นเวลา 10 วัน

การเดินทางครั้งแรกแตกต่างจากสองครั้งหลังเพราะผู้วิจัยโดยสารเครื่องบินจากกรุงเทพฯ ถึงย่างกุ้งและต่อรถโดยสารไปที่ตองจี ก่อนเดินทางเข้าถึงเมืองนายด้วยรถตู้ ครั้งนี้ได้เก็บข้อมูลในพื้นที่แบบสัมภาษณ์และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในระยะสั้นๆ ทั้งที่

มีเวลาร่วมสองสัปดาห์ในพื้นที่รัฐฉาน หากแต่ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงพื้นที่เกี่ยวกับงานวิจัยโดยตรง เนื่องจากผู้วิจัยเพิ่งได้รับอนุญาตเป็นกรณีพิเศษจากคนในพื้นที่ให้ได้มีโอกาสเข้าไปเห็นพื้นที่ซึ่งไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยวเป็นครั้งแรก จึงมีเวลาค่อนข้างจำกัดและรีบเร่ง⁷ ขณะเดียวกันก็ทำให้ได้แนวคิดว่าการเดินทางรูปแบบนี้ไม่สามารถเรียนรู้รูปแบบการเคลื่อนย้ายและการไหลเวียนของสินค้าและชาวไทใหญ่ในสภาพจริง เพราะโดยทั่วไปแล้วแรงงานไทใหญ่เดินทางเข้าเมืองไทยโดยใช้การข้ามแดนทางแผ่นดิน ไม่ใช่ทางอากาศดังเช่นวิธีเดินทางที่ผู้วิจัยใช้ในครั้งนี้

การข้ามแดนเข้าไปในรัฐฉานตอนใต้ผ่านจุดผ่อนปรนที่บ้านน้ำผึ้ง จึงมีพื้นฐานมาจากความต้องการมีประสบการณ์ร่วมในการข้ามแดนผ่านจุดผ่านแดนภาคพื้นดินภายหลังจากการเก็บข้อมูลในการเดินทางครั้งแรก เนื้อหาส่วนต่อไปของบทความนี้จะเน้นอภิปรายเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดินทางข้ามแดนสองครั้งหลัง โดยเฉพาะในมิติที่ย้อนแย้งระหว่างรูปแบบของการข้ามแดนซึ่งดูเหมือนจะขัดกับหลักกฎหมายตรวจคนเข้าเมืองของทั้งสองประเทศ กับวิถีปฏิบัติที่ผู้เกี่ยวข้องรู้สึกว่ามีเหตุผลรองรับและไม่ได้ขัดกับกฎหมายอย่างร้ายแรงจนเกินไป ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ผู้วิจัยได้รับรู้เกี่ยวกับประสบการณ์การข้ามแดนของนักวิจัย ผู้สื่อข่าว เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนต่างชาติ หรือแม้กระทั่งเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่แม่ฮ่องสอนเอง ที่มักมีกรณีหรือสถานการณ์พิเศษให้ต้องข้ามแดนเข้าไปในฝั่งพม่าโดยไม่ได้ผ่านกระบวนการตรวจคนเข้าเมืองอย่างเป็นทางการ แต่เป็นวิถีปฏิบัติที่มีวัตถุประสงค์สำคัญรองรับ เช่นเดียวกับชาวบ้านในชุมชนที่หลายคนรับรู้ว่าการข้ามแดนจะเดินทางเข้าไปในรัฐฉานก็กล่าวอย่างไม่ถือเป็นเรื่องจริงจังอะไรว่า “คนไทใหญ่เข้าออกไม่ถูกต้องมาก็เยอะ ถ้าคนไทยสักคนจะเข้าไปบ้างก็ไม่น่ามีปัญหาอะไร ตราบใดที่ไม่ทำอะไรยุ่งยาก”

⁷ ดุราลัยละเอียตเพิ่มเติมใน Lertchavalitsakul (2014).

ความพร่าเลือนของกฎหมายและจริยธรรมการวิจัยระดับปฏิบัติการ

รัฐสมัยใหม่มีการใช้อำนาจในการควบคุมผู้คนและเสรีภาพในการเดินทางข้ามแดนที่เข้มข้นแตกต่างกันในหลายระดับโดยขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ดังตัวอย่างกรณีประเทศไทย เช่น ลักษณะกายภาพของด่านพรมแดน จะเห็นว่าอำนาจในการควบคุมการเดินทางของผู้คนที่ทำอาภาศยาน จะมีความชิงชังของการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ การใช้เทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการตรวจสอบประวัติส่วนตัว ตลอดจนการคัดกรองผู้คนและสิ่งของที่ติดตัวมากับผู้เดินทางมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับด่านทางแผ่นดิน และเมื่อเปรียบเทียบการข้ามแดนผ่านด่านชายแดนภาคพื้นดิน พบว่าในแต่ละด่านตลอดจนพื้นที่ที่มีอำนาจในการควบคุมและกำกับต่างกัน เช่น สถานะของด่านชายแดนถาวรมีการควบคุมคนที่สลับซับซ้อนมากกว่าจุดผ่อนปรนทางการค้า ในกรณีด่านบ้านน้ำผึ้งซึ่งเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้า มีกฎระเบียบกำหนดจากส่วนกลางว่า อนุญาตเฉพาะคนจากฝั่งพม่าให้เดินทางมาค้าขายหรือมารับบริการด้านสาธารณสุขในตัวเมืองแม่ฮ่องสอน แต่ห้ามมิให้คนจากฝั่งประเทศไทยเดินทางออกไปจากพื้นที่ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าการนำนโยบายจากส่วนกลางไปปฏิบัติในระดับท้องถิ่นอาจมีความแตกต่างกันออกไปในระดับการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ในแต่ละท้องที่ เช่น อาจมีการผ่อนปรนหรืออาจมีสร้างอำนาจต่อรองใหม่จากคนในพื้นที่ได้เช่นเดียวกัน ผู้วิจัยพบว่าในขณะที่ตนเองต้องต่อรองและปรับตัวกับกฎระเบียบของรัฐ เจ้าหน้าที่รัฐระดับท้องถิ่นที่ต้องทำตามนโยบายของอำนาจจากส่วนกลางก็มีความปรับเปลี่ยน และใช้ประโยชน์จากกฎระเบียบของรัฐด้วย เนื่องจากพวกเขาเองต้องปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านและชุมชนโดยตรง จึงจำเป็นต้องสร้างสมดุลระหว่างการปฏิบัติตามกฎระเบียบกับตำแหน่งหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่และความสัมพันธ์กับชาวบ้านและชุมชนที่ชายแดน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการข้ามเขตแดนรัฐชาติ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการเข้าถึงข้อมูลของผู้วิจัยในการศึกษาเกี่ยวกับการไหลเวียนและการเคลื่อนย้ายของผู้คนและสินค้า ชาห์รัมคอสรวิ (Shahram Khosravi) เสนอว่าหากการกระทำผิดกฎใน “ระบอบชายแดน” (border regime) เป็นการฝ่าฝืนกฎจริยธรรมและมาตรฐานที่ดีงาม การข้ามแดนอย่างผิดกฎหมายซึ่งเป็นการท้าทายลักษณะศักดิ์สิทธิ์ของชายแดนในฐานะที่เป็นพิธีกรรมและสัญลักษณ์ จึงถูกทำให้มีสถานะเหมือนเป็นอาชญากรรมที่ควรได้รับการลงโทษ (Khosravi

2007, 322) แต่สถานการณ์ดังตัวอย่างข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าในระดับของการปฏิบัติอำนาจของนโยบายจากส่วนกลาง อาจถูกปรับให้เป็นไปตามครรลองของชุมชนที่ชายแดนได้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของอิทตี เอบราฮัม (Itty Abraham) และวิลเลม ฟาน สเคนเดล (Willem van Schendel) ที่เสนอเกี่ยวกับความสับสนโหลในการให้ความหมายของชุมชนชายแดนต่อปฏิบัติการและกิจกรรมการข้ามแดนหรือที่ชายแดนที่ปะทะประสานกับกฎเกณฑ์และการควบคุมของรัฐสมัยใหม่ ทั้งเจ้าหน้าที่รัฐและผู้คนสามารถที่จะเลือกให้ความหมายที่ซ่อนทับหรือเลื่อนไหลไปมาระหว่างการปฏิบัติที่ถูกกฎหมาย (legal) ผิดกฎหมาย (illegal) ผิดศีลธรรม (illicit) หรือยอมรับได้ในเชิงศีลธรรม (licit; (Abraham and van Schendel 2005))

แม้ภายหลังการเปิดจุดผ่อนปรนบ้านน้ำผึ้งอย่างเป็นทางการในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1996 อำนาจส่วนกลางของประเทศไทยจะห้ามไม่ให้ผู้ที่ไม่ได้ถือสัญชาติพม่าเดินทางเข้าประเทศพม่าผ่านจุดผ่อนปรนแห่งนี้ แต่ดังที่กล่าวไปแล้วตอนต้นว่าชายแดนบริเวณนี้เป็นเส้นทางเข้าออกของผู้คนตั้งแต่ช่วงที่มีการสู้รบกันระหว่างทหารพม่าและชนกลุ่มน้อย และยังไม่มี การขีดเส้นแบ่งตามพรมแดนรัฐชาติเช่นในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าการข้ามแดนของผู้คนนั้นเกิดขึ้นก่อนที่อำนาจรัฐสมัยใหม่จะพยายามเข้ามาควบคุมผู้คนและการเดินทาง ตลอดช่วง 30-40 ปีที่ผ่านมา ชุมชนชายแดนจึงได้พัฒนารูปแบบการข้ามแดนต่างๆ โดยมองว่าเป็นเพียงการเลือกปฏิบัติให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของไทย มากกว่าจะเป็นการข้ามแดนที่ผิดกฎหมาย เช่น การให้บริการบัตรประชาชนพม่าเป็นทางเลือกสำหรับแรงงานไทใหญ่ที่ไม่มีบัตรดังกล่าวเพื่อใช้เป็นหลักฐานในการเดินทางเข้าไปในพื้นที่รัฐฉาน ทั้งนี้ หากพบอุปสรรคในการข้ามแดนบ้าง พวกเขายังสามารถต่อรอง สร้างความคุ้นเคย หรือแม้กระทั่งให้สินบนเล็กๆ น้อยๆ ได้ โดยที่ไม่ได้มองว่าเป็นความผิดแต่อย่างใด และนี่คือระบบคุณค่าเชิงจริยธรรมของชุมชนที่พัฒนาและสร้างขึ้นจากประวัติศาสตร์ชายแดนก่อนที่จะมีการใช้อำนาจรัฐเข้ามาควบคุมพื้นที่ชายแดน ในขณะเดียวกัน การอยู่ร่วมกันของอำนาจรัฐสมัยใหม่และจริยธรรมของชุมชนชายแดนได้เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยมีประสบการณ์ร่วมกับการเดินทางข้ามแดนของผู้ค้าและแรงงานชาวไทใหญ่ ซึ่งอาจดูเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายแต่ก็เป็นที่ยอมรับได้ของชุมชนดังที่จะได้อภิปรายต่อไป

รูปแบบการข้ามแดนและเดินทางไปในรัฐฉานของผู้วิจัยเป็นไปเช่นเดียวกับคนเดินทางเข้าออกที่เป็นทั้งแรงงานข้ามแดนที่เพิ่งเดินทางมาประเทศไทยครั้งแรก หรือคนที่อยู่และทำงานที่เมืองไทยอยู่แล้วและกำลังเดินทางไปเยี่ยมบ้านเกิดที่รัฐฉาน ผู้วิจัยพบว่าการผนวกตัวเองเข้าไปในการเคลื่อนย้าย การเดินทาง และการไหลเวียนของชาวไทใหญ่ด้วยตัวเองนั้น นอกจากจะเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากมุมมองของผู้วิจัยเองด้วยแล้ว ยังทำให้เห็นรูปแบบการเคลื่อนย้าย เส้นทาง เครือข่าย การอพยพ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งสองฝั่งอย่างชัดเจนขึ้น อีกทั้งเป็นการสร้างความกระจ่างกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ด้วยส่วนใหญ่ของการติดตามการเคลื่อนย้ายและการไหลเวียนของสินค้าของผู้วิจัย เริ่มต้นจากการร่วมโดยสารรถรับส่งสาธารณะบนเส้นทางจากแม่ฮ่องสอนซึ่งวิ่งไปยังด่านชายแดนเพื่อรับส่งผู้คนที่ต้องการข้ามแดนกลับบ้านที่รัฐฉานและเดินทางกลับมายังประเทศไทย ผู้วิจัยเริ่มตั้งคำถามทั่วไปกับพวกเขาว่ากำลังจะไปที่ไหนกัน โดยแต่ละคนก็มีปฏิริยาที่ต่างกันไป เช่น บางคนไม่ได้คิดหรือสงสัยอะไรมากก็ตอบทันที ทำให้สามารถสร้างบทสนทนาต่อได้ บางคนมองด้วยสายตาแปลกๆ ไม่แน่ใจว่าผู้วิจัยเป็นใคร เพราะพูดภาษาไทยได้แต่ก็ไม่ชัดนัก หากพวกเขาเจิบไม่พูดอะไรต่อก็จะพยายามไม่รบกวนให้สนทนาต่อ โดยก่อนที่จะจากกันผู้วิจัยจะขอหมายเลขโทรศัพท์เพื่อติดต่อขอสัมภาษณ์ในภายหลัง ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลหลายคนที่ยินดีให้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกในบริบทที่ผ่อนคลายกว่าระหว่างการเดินทางข้ามแดนภายใต้เงื่อนไขที่คลุมเครือ เช่น การนัดพบที่ร้านอาหารข้างทางในเชียงใหม่ หรือร้านไอศกรีมที่ห้างสรรพสินค้าในกรุงเทพฯ

ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยตระหนักว่าการศึกษารูปแบบการอพยพและการไหลเวียนของสินค้าอาจไม่ได้ละเอียดดังที่ได้ตั้งคำถามการวิจัยไว้ หากไม่ได้ใช้แนวทางการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เนื่องจากพบข้อจำกัดบางประการของการสัมภาษณ์และการฟังพาเรื่องเล่าจากผู้ให้สัมภาษณ์ในช่วงแรก สำหรับแรงงานไทใหญ่ การถามเรื่องการเดินทางไกลที่สลับซับซ้อนไม่มีความสำคัญอะไรกับพวกเขา มีแต่การเดินทางที่เหน็ดเหนื่อย เป็นระยะเวลาไกล บางสถานที่ต้องนั่งรถ ต่อเรือข้ามฟาก หากถามรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อเมืองหรือหมู่บ้าน พวกเขาจำได้คล้ายคลึงคลาแต่ไม่แน่ใจ ซึ่งเป็นเรื่องปกติ เพราะบางคนเดินทางจากบ้านเกิดมาเมืองไทยครั้งเดียวตอนเป็นเด็กกับพ่อแม่ กลับมาเยี่ยมบ้าน

อีกทีก็โตเป็นหนุ่มเป็นสาว ทำให้จดจำรายละเอียดในอดีตแทบไม่ได้ และเมื่อสอบถามผู้ค้าขายเรื่องการนำสินค้ามาขาย การขนถ่ายสินค้า การรับผู้โดยสาร และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ก็จะได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นตลอดเส้นทาง เมื่อพยายามถามถึงการต่อรองในเรื่องของความหมายในการเลือกรับคนหรือขนส่งสินค้า รวมไปถึงการต่อรองด้วยวิธีการต่างๆ เมื่อพวกเขาต้องปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐทั้งฝั่งไทยและพม่า ตลอดจนการที่ต้องจ่ายเงินตามด่านของครอบครัวผู้มีอิทธิพลชาวว่าฯ ตลอดเส้นทาง เหล่านี้เป็นประเด็นที่ซับซ้อนและมีรายละเอียดมากเกินกว่าที่วิธีการสัมภาษณ์และเรื่องเล่าจะรับภาระในการเก็บเกี่ยวข้อมูลที่ต้องเข้าใจสถานการณ์และแปลความหมายได้หมด การที่นักวิจัยเข้าไปมีประสบการณ์ร่วมในการเคลื่อนย้ายของคนไทใหญ่ นั้น ช่วยให้เข้าใจความซับซ้อนของความสัมพันธ์ทางสังคม และการตัดสินใจคุณค่าเชิงจริยธรรมผ่านการเดินทางข้ามแดนของคนไทใหญ่ได้ชัดเจนขึ้น

ใบ “ถอกคำจา” และคำ “น้ำแบ่งน้ำไผ่”: จริยธรรมที่ยอมรับได้ของชุมชนชายแดน

การเดินทางเข้าไปในพื้นที่รัฐฉานตอนใต้ใน ค.ศ. 2013 และ ค.ศ. 2014 ผู้วิจัยเลือกเดินทางไปยังเมืองที่ได้ข้อมูลจากแรงงานและผู้ค้าไทใหญ่ว่าเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของพวกเขา หนึ่งในนั้นเป็นบ้านเกิดของอุ้งสำ เพื่อนร่วมเดินทางของผู้วิจัย อุ้งสำเป็นหนึ่งในกลุ่มแรงงานไทใหญ่ที่ใช้เส้นทางข้ามแดนผ่านจุดผ่อนปรนบ้านน้ำผึ้งในการย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในประเทศไทยจนถึงปัจจุบันนี้ การเดินทางร่วมกับผู้วิจัยในครั้งนี้ นอกจากจะเป็นการกลับไปบอกบุญปอยส่างลอง หรือการบวชนาคของบุตรชายกับญาติที่บ้านเกิดแล้ว ยังเป็นการรำลึกเส้นทางความเป็นแม่ค้าทางไกลของเธอในช่วงเวลาที่ขุนสำมีอิทธิพลในพื้นที่ชายแดนแม่ฮ่องสอนตั้งแต่กลางทศวรรษ 1980 ก่อนจะผันตัวเองไปเป็นแรงงานรับจ้างในหลายพื้นที่ในประเทศไทย และไม่ได้เดินทางกลับไปรัฐฉานอีกเลยเป็นเวลาร่วมสิบห้าปี คำแนะนำของอุ้งสำเกี่ยวกับวิธีการเดินทางข้ามแดนของผู้วิจัย ตลอดจนเงื่อนไขและการต่อรองรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการเดินทางครั้งที่สองและสาม ได้แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของระดับการยอมรับได้ในระบบคุณค่าเชิงจริยธรรมของท้องถิ่น

เบื้องต้น อึ้งสำเนาะนำให้ผู้วิจัยติดต่อบุคคลค้าขายหรือเจ้าของรถโดยสารสาธารณะเพื่อหาบัตรประชาชนพามาใช้เป็นหลักฐานการเดินทางในรัฐฉานเช่นเดียวกับแรงงานไทใหญ่คนอื่นๆ ก่อนที่จะหารถที่จะเดินทางไปยังเส้นทางที่ผู้วิจัยวางแผนไว้ โดยผู้วิจัยต้องชำระเงินในอัตราที่สูงกว่ารูปแบบการเดินทางและสภาพของยานพาหนะ เนื่องจากเป็นที่รู้กันว่าประมาณครึ่งหรือเกือบครึ่งของจำนวนเงินที่เรียกเก็บนั้นต้องจ่ายให้กับด้านต่างๆ ทั้งครอบครัวผู้มีอิทธิพลชาวว่า ทหารและตำรวจพม่า ที่ตั้งเรียงรายอยู่ตลอดเส้นทาง อย่างไรก็ตาม ในวันที่ต้องเดินทางจริงตามกำหนดการที่วางแผนไว้ เพียงแค่ด่านแรกที่ตั้งอยู่บริเวณหมู่บ้านชายแดนตรงข้ามกับชายแดนไทย ผู้วิจัยก็ไม่ได้รับอนุญาตให้เดินทางต่อเนื่องจากเด็กหนุ่มชาวไทใหญ่ผู้ควบคุมด่านนั้นจำได้ว่า “ปีนางเป็นกนไทย” (“พี่สาวเป็นคนไทย”) และแนะนำให้อึ้งสำพาผู้วิจัยเดินทางไปอีกเมืองหนึ่งเพื่อขอใบ “ถอกคำจ่า” (ใบรับรอง) จาก “กนโหลง” (ผู้ใหญ่)⁸ คนไหนก็ได้ อึ้งสำปฏิเสธไม่ยอมทำตามแนวทางนี้เพราะคิดว่าเสียเวลา และทันใดนั้นเธอหยิบเงิน 500 บาทขึ้นมา แล้วบอกว่า ขอให้ผ่านไปเถอะ ถือว่าเป็นค่า “น้ำเน่งน้ำไม” (“น้ำร้อนน้ำชา”) ให้ผู้วิจัยได้เดินทางอย่างราบรื่นและสะดวกต่อไป

ผู้วิจัยอดตกใจไม่ได้กับสิ่งที่อึ้งสำเสนอให้กับเด็กหนุ่มผู้ควบคุมด่าน ตลอดจนถึงสถานการณ์ที่บทสนทนาและการต่อรองเกิดขึ้นท่ามกลางผู้ควบคุมด่านอีกคน คนขับรถและผู้โดยสารที่ยืนรอเดินทางต่อ และร่วมสังเกตการณ์ด้วยความเงียบโดยไม่ได้มีท่าทีตกใจใดๆ กับสิ่งที่อึ้งสำเสนอให้เด็กหนุ่มคนนั้น แม้จะเป็นที่รู้กันว่าการปฏิบัติเช่นนี้เกิดขึ้นอยู่ในสังคมพม่า ณ ช่วงขณะนั้นก็สะท้อนถึงประเด็นที่กึ่งเลมินและกิลล์เสนอเกี่ยวกับ “ช่วงเวลาที่สำคัญในเชิงจริยธรรม” (Guillemin and Gillam 2004) ขณะเดียวกัน สถานการณ์และการปฏิบัติดังกล่าวก็นำมาถกถึงความอ่อนแอของอำนาจรัฐสมัยใหม่ที่เผยให้เห็นความซับซ้อนของวิถีปฏิบัติในชุมชนชายแดน ซึ่งเป็นอำนาจควบคุมการข้ามแดนและการเดินทางที่สามารถต่อรองได้ หากผู้เดินทางสามารถอาศัยอำนาจดั้งเดิม ให้ความสำคัญส่วนตัว หรือ

⁸ กนโหลง ซึ่งเทียบเคียงกับภาษาไทยได้ว่า “ผู้ใหญ่” ในบริบทนี้หมายถึงคนที่มีอำนาจในการการเมือง นั่นคือคนที่สามารถรับรองในการออกใบอนุญาตให้ผู้วิจัยเดินทางไปรัฐฉานได้ โดยในที่นี้ผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือจากข้าราชการระดับท้องถิ่นในพื้นที่เพื่อออกใบรับรองให้.

รู้จักคนใหญ่คนโตที่พอจะช่วยเหลือได้ ดังที่เด็กหนุ่มไทใหญ่ย้ายกับผู้วิจัยว่าต้องมี *ไບထွေ* คำว่าจาก *กนโหล* มาก่อนจึงจะให้อนุญาตให้เดินทางต่อไปได้ วันนั้นผู้วิจัยลืมนึกความตั้งใจที่จะเดินทาง หากแต่พยายามติดต่อคนในที่สามารถจะออก *ไပထွေ* คำว่ารับรองให้ได้เดินทางได้ในที่สุด หลังจากนั้นไม่นาน ผู้วิจัยก็ได้รับความช่วยเหลือจาก *กนโหล* ในพื้นที่ให้ได้เดินทางข้ามแดนด้วย *ไပထွေ* คำว่า ซึ่งระบุว่าผู้วิจัยจะเดินทางไปไหนบ้างภายในระยะเวลาที่กำหนด เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงอำนาจตามกรอบของชุมชนชายแดนพร้อมๆ กับจริยธรรมการวิจัยในระดับการปฏิบัติว่าอาจอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่นอกเหนือไปจากกรอบอำนาจรัฐสมัยใหม่ตามตัวบทของกฎหมายตรวจคนเข้าเมืองเท่านั้น

ในงานเขียนอัต-ชาติพันธุ์วรรณนา (auto-ethnography) ชาร์ม คอสราวี ได้บอกเล่าประสบการณ์การข้ามแดนอย่างผิดกฎหมายว่า ความแตกต่างระหว่างนักชาติพันธุ์วรรณนาและความเป็นคนอื่นนั้นมีลักษณะคลุมเครือ และท้าทายการกำหนดอัตลักษณ์และการขีดเส้นแบ่งที่ชัดเจน (Khosravi 2007, 322) ประสบการณ์การเดินทางข้ามแดนเข้าไปในรัฐฉานตอนใต้ดังกล่าวข้างต้น ได้ทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงตำแหน่งแห่งที่และการแสดงตัวตนของนักวิจัยที่อาจเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขเชิงบริบทที่แตกต่างกัน บางครั้งไม่สามารถบอกเล่ารายละเอียดทั้งหมดของงานวิจัยได้ ในบางสถานการณ์เช่นที่บ้านญาติของอุ้งล่า ทุกคนรับรู้และเข้าใจว่าผู้วิจัยเป็นครูสอนนักเรียนอยู่ที่เมืองไทย บางสถานการณ์ในบางเมืองในฝั่งพม่า ผู้วิจัยมีสถานะเป็นนักศึกษาที่เข้ามาศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับตำนานพื้นเมืองและหอเจ้าฟ้า ในหลายโอกาส ผู้วิจัยตระหนักถึงข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถอธิบายถึงวัตถุประสงค์การวิจัยของตนเองตามแนวจริยธรรมการวิจัยที่ยึดถือปฏิบัติกันในวงวิชาการมานุษยวิทยาของโลกตะวันตก แต่ขณะเดียวกันก็ได้เรียนรู้เกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัยในระดับการปฏิบัติ ซึ่งมีบทบาทสัมพันธ์กับความสำเร็จในการตอบคำถามการวิจัย ในแง่วิธีวิทยา ผู้วิจัยอาศัยการพูดคุยระหว่างการเดินทางและพักผ่อนตามบ้านของผู้คนในเมืองต่างๆ ที่เป็นเครือข่ายทางสังคมของผู้ค้าขายแดนคนหนึ่งในบ้านน้ำผึ้ง และถือว่ามีความโชคดีในสถานการณ์ที่จำกัดทั้งในแง่เวลาและการเก็บข้อมูล เพราะคนเหล่านี้เกี่ยวข้องกับกระบวนการเคลื่อนย้ายและย้ายถิ่นของชาวไทใหญ่และการค้าขายหรือขนส่งสินค้าไปยังชายแดนในเวลานั้น ไม่ว่าจะเป็นคนกลางที่พาคนไปยังฝั่งไทย ผู้ค้าขายตามร้าน

ในรัฐฉานที่สั่งซื้อสินค้าไทยจากผู้ค้าข้ามแดน และผู้ผลิตอาหารหรือสินค้าบางประเภทที่ส่งขายให้กับผู้ค้าข้ามแดน เป็นต้น

การเดินทางไปรัฐฉานครั้งนี้อาจเป็นการข้ามแดนที่ผิดกฎหมายและอาจดูไม่สอดคล้องกับเกณฑ์จริยธรรมการวิจัยที่กำหนดโดยองค์วิชาชีพทางมานุษยวิทยาในโลกตะวันตก กระนั้น ผู้วิจัยกลับพบว่าการเดินทางภายใต้เงื่อนไขของระบบคุณค่าเชิงจริยธรรมของชุมชนชายแดน ได้เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยพยายามเข้าใจสถานการณ์และตีความบริบทที่เกิดขึ้น นำไปสู่การเข้าถึงข้อมูลในหลายส่วนที่ยังขาดแคลนในการศึกษาการเคลื่อนย้ายสู่ประเทศไทยของชาวไทยใหญ่ ผู้วิจัยจึงตัดสินใจออกแบบการเดินทางครั้งที่สามในช่วงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2014 ในแนวทางเดียวกับการเดินทางครั้งที่สอง โดยได้เตรียมทำเรื่องขออนุญาตจากกนโหลงคนเดิมล่วงหน้าพร้อมกับเดินทางไปกับอู้งสาเช่นเดิม และไปในเส้นทางเดิม รวมทั้งพยายามพักค้างคืนที่บ้านที่เคยมาขอพักอาศัยเมื่อปีก่อนหน้า เพราะรู้จักและคุ้นเคยกันเป็นอย่างดีแล้ว ทั้งนี้ เพื่อให้การสังเกตการณ์และการเก็บข้อมูลครอบคลุมรายละเอียดที่ชัดเจนขึ้น และสร้างความมั่นใจว่าข้อมูลที่ได้มานั้นเป็นไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

สำหรับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติในการข้ามแดน ประสบการณ์การเดินทางข้ามแดนครั้งที่สามนี้ได้เน้นย้ำให้เห็นว่า ผู้คนในชุมชนชายแดนมองว่ารูปแบบการข้ามแดนที่ไม่สอดคล้องกับกฎหมายหรือระเบียบที่กำหนดโดยอำนาจรัฐจากศูนย์กลางเป็นวิถีปฏิบัติที่สามารถยอมรับได้ หากสอดคล้องกับการตัดสินใจคุณค่าเชิงจริยธรรมที่ได้รับการรับรองจากผู้มีอำนาจในท้องถิ่น เช่น ในกรณีของผู้วิจัย การเดินทางเข้าไปในรัฐฉานตอนใต้เป็นไปโดยได้รับการรับรองจากกนโหลง และเป็นที่ยอมรับได้ตราบดีที่การข้ามแดนดังกล่าวไม่ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมการทำมาหากินของชาวไทยใหญ่ในพื้นที่ ในขณะเดียวกันประสบการณ์จากการเดินทางครั้งก่อนหน้า ที่ผู้วิจัยไม่สามารถคาดคะเนได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น และไม่แน่ใจว่าจะต้องพบเจออะไรในระหว่างการเดินทาง ถือเป็นประสบการณ์ร่วมที่ช่วยให้ผู้วิจัยตระหนักถึงนัยสำคัญของความทรงจำอันวางเลือนของชาวไทยใหญ่เกี่ยวกับเส้นทางและสถานที่ต่างๆ ในการเดินทางข้ามแดนครั้งแรกๆ ของพวกเขาได้ดียิ่งขึ้น

บทส่งท้าย

การใช้วิถีวิทยาแบบพหุสนามเพื่อศึกษาการเคลื่อนย้ายของผู้คนและสินค้าได้นำมาสู่ประเด็นท้าทาย ที่ผู้วิจัยต้องปรับตัวไปกับบริบทที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ต่อรองปะทะประสานกัน และที่สำคัญคือสิ่งที่ต้องติดตามการเส้นทางการเคลื่อนย้ายโดยมีจุดเริ่มต้นที่จุดผ่อนปรนชายแดนแห่งหนึ่ง เมื่อเก็บข้อมูลไปได้สักระยะหนึ่ง การฟังฟังเรื่องเล่าจากคนเดินทางและผู้ค้าข้ามแดนไม่อาจแบกรับรายละเอียดที่นักวิจัยต้องการมากกว่านั้นได้ หากผู้วิจัยไม่ตัดสินใจร่วมเดินทางไปกับคนเหล่านั้นด้วยตนเอง พื้นที่ชายแดนจึงเป็นพื้นที่วิจัยที่เรียกร้องให้นักวิจัยต้องปรับตัวและปรับเปลี่ยนแนวทางการวิจัยในพื้นที่อยู่ตลอด การสร้างความสัมพันธ์และความคุ้นเคยกับคนในชุมชนชายแดนนำไปสู่โอกาสในการมีประสบการณ์ร่วมกับชาวไทใหญ่ที่เดินทางข้ามแดนอย่างผิดกฎหมาย ซึ่งส่งผลสืบเนื่องให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสทบทวนความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเกณฑ์จริยธรรมการวิจัยในระดับสถาบันตามที่คุ้นเคยก่อนเริ่มการวิจัยภาคสนาม กับจริยธรรมการวิจัยในระดับการปฏิบัติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ภาคสนาม ดังที่ได้อภิปรายในเนื้อหาก่อนหน้านี้

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเสมือนทางสองแพร่งที่บรรจบกันระหว่างวิถีวิทยาและจริยธรรมการวิจัยที่เกิดขึ้นได้เสมอ (Bourgois 2007) โดยผู้วิจัยต้องตรึงตรองอยู่ตลอดว่าเส้นทางไหนควรเดินทางไป คือพยายามหาแนวทางให้ได้ข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัยที่วางกรอบไว้ ขณะเดียวกันก็ต้องยอมรับว่าพรหมแดนของหลักจริยธรรมการวิจัยทั้งในระดับขององค์วิชาชีพ สถาบันการศึกษา หรือการตัดสินใจในระดับตัวบุคคลนั้นอาจไม่สอดคล้องกันเสมอไป ตรงนี้จึงเป็นข้อท้าทายของนักวิจัยที่ทำงานในพื้นที่ชายแดนที่มีความสลับซับซ้อนทั้งโครงสร้างการเมือง กิจกรรมทางเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ตลอดจนวิถีปฏิบัติของชุมชนที่อาจมีการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมที่ไม่เป็นไปตามกฎระเบียบภายใต้อำนาจรัฐสมัยใหม่ ในหลายกรณี อาจเป็นเรื่องผิดกฎหมายในสายตาของรัฐแต่เป็นที่ยอมรับได้ของชุมชน บริบทของชายแดน ซึ่งย้ำให้เห็นถึงลักษณะพิเศษของพื้นที่ ซึ่งกฎหมายการปฏิบัติ ระบบคุณค่าเชิงจริยธรรมว่ามีหลายระดับ อีกทั้งมีการปะทะประสาน การต่อรองหรือสนับสนุนค้ำจุนกันของทั้งอำนาจการควบคุมของรัฐสมัยใหม่และการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมของชุมชนชายแดน เช่น พื้นที่ชายแดนเปิดโอกาสให้นักวิจัยสามารถเลือกที่จะ

ต่อรองหรือปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขเฉพาะของพื้นที่ชายแดนซึ่งมีกรอบคิดเกี่ยวกับคุณค่าเชิงจริยธรรมที่หลากหลาย การจะเลือกอ้างอิงกับการตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมชุดใด นอกจากจะขึ้นอยู่กับ การให้ความหมายและการต่อรองที่เกิดขึ้นได้ท่ามกลางปฏิสัมพันธ์ของชุมชนชายแดนแล้ว ยังต้องคำนึงถึงหลักการพื้นฐานของทั้งเกณฑ์จริยธรรมการวิจัยทั้งในระดับสถาบันและในระดับของการปฏิบัติ คือการหลีกเลี่ยงไม่ให้งานวิจัยเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายกับผู้คนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัยนั่นเอง

รายการอ้างอิง

- Abraham, Itty and Willem van Schendel. 2005. "Introduction: The making of illicitness." In *Illicit Flows and Criminal Things: States, borders, and the other side of globalisation*, edited by Willem van Schendel and Itty Abraham, 1-37. Bloomington: Indiana University Press.
- Bourgois, Philippe. 2007. "Confronting the Ethics of Ethnography: Lessons from fieldwork in Central America." In *Ethnographic Fieldwork: An anthropological reader*, edited by Antonius Robben and Jeffrey Sluka, 288-297. Oxford: Blackwell Publishing.
- Chenhall, Richard, Kate Senior and Suzanne Belton. 2011. "Negotiating Human Research Ethics: Case notes from anthropologists in the field." *Anthropology Today* 27(5): 13-17.
- Das, Veena and Deborah Poole. 2005. "State and its Margins: Comparative ethnographies." In *Anthropology in the Margins of the State*, edited by Veena Das and Deborah Poole, 3-34. Santa Fe: School of American Research Press.
- Donnan, Hastings and Thomas M. Wilson. 2010. "Ethnography, Security, and the 'Frontier Effect' in Borderlands." In *Borderlands: Ethnographic approaches to security, power, and identity*, edited by Hastings Donnan and Thomas M. Wilson, 1-20. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth: University Press of America.
- Guillemin, Marilys and Lynn Gillam. 2004. "Ethics, Reflexivity, and 'Ethically Important Moments' in Research." *Qualitative Inquiry* 10(2): 261-280.
- Hoeyer, Klaus, Lisa Dahlager and Niels Lynøe. 2005. "Conflicting Notions of Research Ethics: The mutually challenging traditions of social scientists and medical researchers." *Social Science & Medicine* 61: 1741-1749.
- Khosravi, Shahram. 2007. "The 'Illegal' Traveler: An auto-ethnography of borders." *Social Anthropology* 15 (3): 321-334.

- Lertchavalitsakul, Busarin. 2014. "Who Do You Know Over There?": Fieldwork experiences in restricted Southern Shan State, Burma." *Journal of Burma Studies* 18 (1): 83-95.
- Marcus, George E. 1995. "Ethnography in/of the World System: The emergence of multi-sited ethnography." *Annual Review of Anthropology* 24: 95-117.
- Millera, Tina and Mary Boulton. 2007. "Changing Constructions of Informed Consent: Qualitative research and complex social worlds." *Social Science & Medicine* 65: 2199-2211.
- Nordstrom, Carolyn. 2004. *Shadow of War: Violence, power, and international profiteering in the twenty-first century*. Los Angeles, Berkeley, and London: University of California Press.
- Oeyea, Christine, Anne Karen Bjellandb and Aina Skorpena. 2007. "Doing Participant Observation in a Psychiatric Hospital: Research ethics resumed." *Social Science & Medicine* 65: 2296-2306.
- Rabinow, Paul. 2007 [1977]. *Reflections on Fieldwork in Morocco*. Los Angeles and London: University of California Press.
- Smith, Martin. 1999 [1991]. *Burma: Insurgency and the politics of ethnicity*. London and New York: Zed Books.